

ДО ПРОБЛЕМИ ПОШУКУ СОЦІАЛЬНИХ ІНДИКАТОРІВ У ДАВНІХ СУСПІЛЬСТВАХ СТЕПОВОЇ УКРАЇНИ ДОБИ ЕНЕОЛІТУ-БРОНЗИ

Н.Довженко (кафедра історії НаУКМА)

Дослідження соціальної стратифікації давніх племен останньої чверті IV тис. до н.е. - першої чверті II тис. до н.е. - актуальна проблема сучасної української протоісторії, що спроможна суттєво коригувати етнокультурні визначення та моделі.

Яскраво окреслився спектр джерельної бази для таких досліджень: масові археологічні поховальні комплекси, дані, пов'язані з типами загального планування та домобудування синхронних стаціонарних поселень; розпорошені та роздрібнені, але інформативно насичені палеоетнографічні дані (одяг, прикраси, культова атрибуція тощо), а також палеолінгвістичні джерела відповідної лексики, соціальні образи хронологічно синхронних наративних та фольклорних джерел (у науково виважених реконструкціях).

Проведений пошук соціальних індикаторів складався з двох взаємонезалежних, але векторно взаємонаправлених розвідок: аналізу статистично репрезентативних локальних виборок поховальних комплексів та дослідження за окремими соціально-диференційованими елементами поховального обряду масового, обмеженого або елітарного вжитку в обраних локальних варіантах.

Аналіз 438 підкурганних комплексів Північної Надчорноморщини з монументальною скульптурою, що проводився за методикою підрахунків працевитрат на побудову курганного комплексу (Довженко, Ричков, 1988) дозволив зробити такі висновки:

1. Архаїчна монументальна скульптура ніколи не супроводить поховання з великими та дуже великими насипами (понад 6000 м³).
2. Статуї сконцентровані в комплексах, що за соціальною

ієрархією умовно можуть бути віднесені до так званої “середньої ланки” (2000-5000 м³) підкурганного поховального обряду доби енеоліту - бронзи.

3. Більшість статуй пов’язана з побудовою саме першого (основного) насипу кургану.

4. Морфологічні особливості скульптури та їх кількість у поховальному обряді до певної міри пов’язані з працевитратами на побудову насипу, але в основному обумовлені регіональними особливостями.

ЦИВІЛІЗАЦІЯ, КУЛЬТУРА, РЕЛІГІЯ

Е. Кучменко (кафедра історії НаУКМА)

Цивілізація - це не лише те, що здобуто і нагромаджено людством, а й розподіл матеріальних багатств, форми взаємовідносин людей, що детерміновані такими цивілізаційними регуляторами, як норми права, принципи моралі, вимоги і принципи релігії тощо. Вагома роль у цивілізації належить соціальним цінностям, менталітетові та ідеології, що істотно впливають на суспільну свідомість. У даному разі цивілізація збігається з культурою, але не зводиться до останньої. Цивілізація - це об’єктивна форма людського буття, в процесі якого матеріальні і духовні здобутки застосовуються для перебудови суспільства на культурних засадах і формування інтелігентної людини. В цивілізації певне місце посідає релігія. Релігія - це досить складне суспільно-історичне явище, на різних етапах історії цивілізації вона відігравала як позитивну, так і негативну роль.

Культурно-історичну роль релігія виконує через свої соціальні функції. У межах різних релігійних учень формувались єдині зразки або канони, що унормовують спосіб думок, почуттів і поведінки людей. Завдяки цьому релігія змогла виступити як важливий засіб соціальної регламентації і регулювання поведінки людей, збереження релігійних звичаїв і традицій.

У художній спадщині давніх епох значне місце посідають пам’ятки, пов’язані з релігійним культом. Проблема співвідношення культури і релігії посідає важливе місце у клерикально-пропагандистській діяльності. Складність суперечливих взає-